

The Actors in Education Governance: A Report of a National Survey

Zahra Ghamooshi¹ | Javad Pourkarimi² |
Abdolhosein Khosropanah³ | Fatemeh Nasrollahinia⁴

- ¹. PhD student, University of Tehran; Faculty of Psychology and Educational Sciences, Tehran; Iran. Email: z.ghamooshi91@ut.ac.ir.
- ². Associate Professor, University of Tehran, Corresponding Author, Department of Educational Management and Planning, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Tehran, Iran. Email: jpkarimi@ut.ac.ir.
- ³. Professor of Philosophy, Research Institute for Islamic Culture and Thought, Tehran, Iran. Email: khosropanahdezfuli@gmail.com.
- ⁴. Assistant Professor, University of Tehran, Department of Educational Management and Planning, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Tehran, Iran. Email: f.nasrollahinia@ut.ac.ir.

Abstract:

Objective: The present study was conducted with the aim of investigating the status of the role of governance actors in the education system at the national level.

Method: The research method is descriptive-survey. The statistical population of the study included all staff and rank-and-file employees of the country's education system, of whom 3433 were selected using cluster sampling (provincial clusters throughout the country), examined and analyzed. To collect data, an education governance questionnaire with the following components was used: the role of the government, the role of civil society, the role of the family, and the role of the elite society. The reliability of the questionnaire was examined using Cronbach's alpha coefficient, and the alpha coefficient obtained was 0.82,

Article type: Research

Cite this article Z. Ghamooshi, J. Pourkarimi, A. H. Khosropanah, F. Nasrollahinia (2026). The Actors in Education Governance: A Report of a National Survey. *Governance and Development Journal*, 6 (2), 299-325. DOI: 10.22111/JIPAA.2026.53909.1136.

Received: 20.11.2025

Revised: 02.02.2026

Accepted: 21.02.2026

Published: 22.06.2026

© The Author (s)

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

indicating acceptable reliability. The validity of the instrument used was examined using construct validity (second-order confirmatory factor analysis), and the results indicate that the validity of the instrument was confirmed

Results: The research findings showed that the current state of education governance is significantly below the average level. Among the education governance actors, only the government actor (sig=0.000; t=47.5) was at a level above the average. Also, the results of the Friedman test ($\chi^2=2537.37$; df=3; sig=0.000) also showed that the importance of the country's education governance actors from the perspective of the participants in the research is the government, civil society, families, and elite society, respectively.

Conclusions: Based on the results, it can be concluded that in order to achieve grassroots governance, special attention should be paid to civil society, families, and elite society in addition to the government, and they should be utilized for the administration of education.

Keywords: Governance actors, Education, National survey

دانشگاه سراسری تهران

حکمرانی و توسعه

پیاپی: ۳۴۶۱-۲۷۸۳

Homepage: www.jipaa.ir

مجله مدیریت و توسعه

بازیگران حکمرانی آموزش و پرورش: یک مطالعه ملی

زهرا قموشی^۱، جواد پور کریمی^۲، عبدالحسین خسروپناه دزفولی^۳، فاطمه نصراللهی نیا^۴

^۱ دانشجوی دکتری دانشگاه تهران؛ دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی، تهران؛ ایران. رایانامه: z.ghamooshi91@ut.ac.ir

^۲ دانشیار دانشگاه تهران، نویسنده مسئول، گروه مدیریت و برنامه ریزی آموزشی دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی، تهران، ایران.

رایانامه: jpkarimi@ut.ac.ir

^۳ استاد فلسفه پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: khosropanahdezfuli@gmail.com

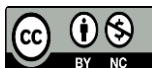
^۴ استادیار دانشگاه تهران، گروه مدیریت و برنامه ریزی آموزشی دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی، تهران، ایران.

رایانامه: f.nasrollahinia@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله:	هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی وضعیت نقش بازیگران حکمرانی در نظام آموزش و پرورش در سطح ملی انجام شد.
مقاله پژوهشی	
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۲۹	روش پژوهش: روش پژوهش، توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه کارکنان ستادی و صفی نظام آموزش و پرورش کشور بودند که با استفاده از نمونه گیری خوشه ای (خوشه های استانی در کل کشور) تعداد ۳۴۳۳ نفر انتخاب و مورد بررسی و تحلیل قرار گرفتند. برای گردآوری داده ها از پرسشنامه حکمرانی آموزش و پرورش با مولفه های: نقش دولت، نقش جامعه مدنی، نقش خانواده، نقش جامعه نخبگانی استفاده شد. پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰.۸۲ بود. روایی ابزار مورد استفاده با استفاده از روایی سازه (تحلیل عاملی تاییدی مرتبه دوم) بررسی شد و نتایج، نشان از تایید روایی ابزار دارد.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۱۳	یافته ها: یافته های پژوهش نشان داد وضعیت موجود حکمرانی آموزش و پرورش به صورت معنی دار پایین تر از سطح متوسط قرار دارد. در میان بازیگران حکمرانی آموزش و پرورش، صرفاً بازیگر دولت ($t=47.5$; $sig=0.000$) در سطح بالاتر از متوسط قرار دارد. همچنین نتایج آزمون فریدمن ($\chi^2=2537.37$; $df=3$; $sig=0.000$) نیز نشان داد اهمیت بازیگران حکمرانی آموزش و پرورش کشور از دیدگاه شرکت کنندگان در پژوهش دولت، جامعه مدنی، خانواده ها و جامعه نخبگانی به ترتیب از اهمیت برخوردار می باشند.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۰۲	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۰۱	
کلیدواژه ها:	
مشارکت، بازیگران حکمرانی، آموزش و پرورش، پیمایش ملی،	

استناد: قموشی، زهرا؛ پور کریمی، جواد؛ خسروپناه دزفولی، عبدالحسین؛ نصراللهی نیا، فاطمه (۱۴۰۵) "بازیگران حکمرانی آموزش و پرورش: یک مطالعه ملی" حکمرانی و توسعه، ۶(۲)، ۲۹۹-۳۲۵.

DOI: 10.22111/JIPAA.2026.53909.1136

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان

نتیجه‌گیری: بر این اساس می‌توان نتیجه‌گیری کرد که برای دستیابی به حکمرانی

مردم پایه باید علاوه بر دولت به جامعه مدنی، خانواده‌ها و جامعه نخبگانی توجه ویژه‌ای

شود و از آن‌ها برای اداره آموزش و پرورش به‌رمند شد.

مقدمه

اخیراً، نحوه اداره حکومت به شیوه حکمرانی در حوزه آموزش و پرورش نیز وارد شده است (کلی، ۲۰۲۰). حکمرانی آموزش و پرورش به ساختارها، فرایندها و فعالیت‌های دخیل در برنامه‌ریزی و هدایت موسسات و افراد در آموزش و پرورش اشاره دارد (سو و تسانگ، ۲۰۲۳؛ به نقل از کریمیان و همکاران، ۱۴۰۴). حکمرانی به چگونگی تصمیم‌گیری در سیستم‌های آموزشی اشاره دارد که از طریق آن‌ها سیستم‌های آموزشی نقش و مسئولیت‌ها را تخصیص می‌دهند، اولویت‌ها و طرح‌ها را تعیین می‌کنند و سیاست‌ها و برنامه‌های آموزشی را اجرایی می‌کنند. در چنین فضایی ساختارهای رسمی مانند وزارتخانه‌ها دیگر تنها بازیگرانی نیستند که در اداره نظام-های آموزشی نقش دارند و بازیگران متعددی (مدارس، والدین و جوامع محلی) که در سطوح مختلف فعالیت دارند در آن نقش آفرینی می‌کنند البته فراتر از چارچوب‌های رایج غربی، حکمرانی در آموزش (و پرورش) کمتر مورد پژوهش قرار گرفته است (پورکریمی و قموشی، ۱۴۰۴).

درباره‌ی جایگاه آموزش و پرورش در نظام مدیریت کشور، مقام معظم رهبری می‌فرماید: آموزش و پرورش در مدیریت اداره‌ی کشور چه جایگاهی دارد؟ یک خطای راهبردی کوچک‌انگاری این دستگاه حیاتی است. [برخی مسئولین] قدر و عظمت و ابعاد تأثیر این دستگاه حیاتی را نشناختند، امروز از زبان صاحب‌نظران و صاحبان تخصص در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حتی سیاسی، انسان می‌شنود که وقتی راجع به مشکلات اساسی و گره‌های سخت کشور بحث میشود، علاج کار را در مدرسه جستجو میکنند. چاره‌ی کار در اصلاح مدرسه است، در برنامه‌ریزی درست برای مدرسه و برای جوان و نوجوان است؛ این یک حقیقتی است که وجود دارد. اهمیت دستگاه حیاتی آموزش و پرورش را همه باید بدانند؛ هم مردم، [هم] خود آموزش و پرورش و البته مسئولین کشور — تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران در قوه‌ی مقننه و عمدتاً در قوه‌ی مجریه — بدانند که اهمیت این دستگاه چقدر زیاد است.^۱

متمرکز بودن نظام آموزشی، ضعف در جلب مشارکت بازیگران متنوع عرصه آموزش و پرورش، بی‌ثباتی مدیریتی (تغییر سریع مسئولین رده‌های مختلف وزارت آموزش و پرورش) از سطوح عالی تا بعضاً مدیران مدارس،^۲ بی‌توجهی یا کم‌توجهی نسبت به کیفیت در مقایسه با کمیت، محدود شدن کنش نهادهای

^۱. Kelly

^۲. Su & Tsang

^۱. بیانات در دیدار معلمان ۴۰۲/۰۲/۱۲

^۲. بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار با معلمان ۱۴۰۲/۰۲/۱۲

حاکمیتی در سطح سندنویسی، تصویب قوانین و اضافه نمودن ساختارهای جدید به ساختار موجود آموزش و پرورش بدون فراهم آوردن ظرفیت‌های جریان‌ساز و عملیاتی‌سازی از قبیل مشارکت اجتماعی، مسئولیت‌پذیری، پاسخگویی، وفاق عمومی، پیوست عدالت آموزشی و انعکاس اختلاف‌نظرهای نهادهای رسمی بر سر مسائل نظام آموزشی در رسانه‌ها، در مجموع مسائلی را ایجاد کرده که به نظر می‌رسد راه‌حل آن را بتوان در نظام حکمرانی آموزش و پرورش جستجو کرد (پورکریمی و قموشی، ۱۴۰۴).

در موضوع حکمرانی، بازیگران مختلفی وجود دارد که در کشورهای مختلف به میزان‌های متفاوتی نقش-آفرینی می‌کنند. در کشور ما علیرغم اینکه در قانون اساسی به بخش‌های دولتی؛ خصوصی و تعاونی و مردم توجه ویژه شده است ولیکن از قدیم الایام، دولت به عنوان بازیگر اصلی حکمرانی تلقی شده و قدرت خود را با بخش‌های دیگر حکمرانی تسهیم نمی‌کند و یا به میزان کمی واگذاری می‌کند که این امر اجازه نقش‌آفرینی به سایر بازیگران در حکمرانی را سلب می‌کند و این موضوع می‌تواند آسیب‌های متعددی را به دنبال داشته باشد و موجبات سرخوردگی بخش‌های مهم کشور را به دنبال داشته باشد. بر این اساس پژوهش حاضر به دنبال بررسی بازیگران حکمرانی یکی از مهمترین ارکان حاکمیتی یعنی آموزش و پرورش می‌باشد و پی یافتن این سوال است که بازیگران اصلی حکمرانی آموزش و پرورش کدامند؟ و هر یک چه سهمی را در این حکمرانی ایفا می‌کنند؟ لذا در یک پیمایش در سطح کل کشور (ملی) نقش این بازیگران را از نظر کارکنان آموزش و پرورش مورد سنجش قرار داده است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

در فهم حکمرانی، نباید به تعریف لغت‌نامه و معنای صدور فرمان و امر کردن و قضاوت نمودن بسنده کرد و حکم را به معنای امر، داوری، منشور و رانی را به معنای صفت فاعلی حاصل مصدر و به معنای راندن و سوق دادن گرفت. پس باید به تعریف اصطلاحی حکمرانی توجه داشت؛ هر چند ارتباطی با معنای لغوی خواهد داشت. نکته مهم دیگر اینکه باید بین مفهوم حکومت و مفهوم دولت و مفهوم حکمرانی فرق نهاد. در ترجمه‌های موجود واژه State و Government به معنای حکومت و دولت و یا برعکس ترجمه شده است. واژه اول به معنای اقتدار سیاسی در مرز جغرافیایی مشخص و بدون محدودیت زمانی و مأموریت هدایت و راهبری جامعه و در بردارنده قوای سه‌گانه است و واژه دوم به معنای اقتدار سیاسی در مرز جغرافیایی مشخص و دارای محدودیت زمانی و مأموریت هدایت و راهبری جامعه است و تنها شامل دستگاه‌های اجرایی قوه مجریه می‌گردد. واژه Governance به معنای حکمرانی است و نوعی اقتدار راهبری و هدایت‌گری جامعه در نهادهای دولتی، بخش خصوصی، نهادهای بین‌المللی و بخش مردم‌نهاد و تعاونی‌های مردمی به شمار می‌آید (خسروپناه، ۱۴۰۲).

مفهوم حکمرانی [در نظام‌های آموزشی] چند نکته را آشکار می‌سازد. اول اینکه نظام‌های آموزشی و اصلاح آنها توسط یک بازیگر مسلط مانند دولت و کارکنان اجرایی آن شکل نمی‌گیرد، بلکه بازیگران دیگری هم

در شکل‌گیری یک نظام آموزشی دخیل هستند. یکی دیگر از ویژگی‌های چشم‌انداز حکمرانی این است که نظام‌های اجتماعی پیچیده همچون نظام‌های آموزشی باید به عنوان یک پدیده چندوجهی و چندسطحی^۲ مورد توجه قرار گیرد. این مفهوم این را می‌رساند که همه بازیگران دخیل در فرایند حکمرانی به یک نحو با هم تعامل ندارند. علت آن است که منطق مداخله بازیگران یک سطح با منطق مداخله بازیگران سطح دیگر ممکن است تفاوت اساسی داشته باشد. براین اساس در امر توسعه و تحول نظام‌های آموزشی رویکرد چندسطحی توجه‌ها را به مسائل هماهنگی فرامرزی بین سطوح مختلف نظام معطوف می‌کند که مهم‌ترین مسئله در توسعه نظام است (قموشی و پورکریمی، ۱۴۰۱).

به عبارتی حکمرانی آموزشی، رابطه بین مدارس و نظام سیاسی است. درواقع، حکمرانی آموزشی، شامل نهادهایی است که بخشی از نظام تصمیم‌گیری و ارائه خدمات آموزشی هستند؛ حوزه‌هایی که با این نهادها تعامل دارند و نحوه تعامل بخش‌های سیستم با یکدیگر را تعیین می‌کنند. در همین راستا، استراتژی‌های حکمرانی آموزشی شامل توسعه ابزارهای سیاستی برای حمایت از کشورها در شناسایی بهترین راه‌ها برای دستیابی به اهداف ملی برای سیستم‌های آموزشی در زمینه ساختارهای حکومتی چندسطحی و محیط‌های پیچیده است که فرایندهای حکمرانی مؤثر شامل حوزه‌های مسئولیت‌پذیری، ظرفیت، حکمرانی دانش، مشارکت ذینفعان، تفکر استراتژیک و دیدگاه کل سیستم است (هاشمی و همکاران، ۱۴۰۰). تعریف حکمرانی از دیدگاه‌های مختلف در جدول ۱ پرداخته شده است:

جدول ۱: حکمرانی از دیدگاه‌های مختلف

تعاریف	رویکرد محقق
به معنای تمامی فرایندهای حکومت کردن باشد. در این معنا، حکمرانی در برگیرنده الگوهایی از حاکمیت است که گروه‌هایی در بخش خصوصی و داوطلبانه آنها را مورد استفاده قرار می‌دهند.	تفسیرگرایی مارک‌بیور ^۳
به مفهوم راهبری اقتصاد و جامعه به سمت اهداف جمعی بوده و خط‌مشی‌های عمومی ابزارهای تحقق آن است.	تعریف نهادهاگرایی گای پیتروز ^۴
به ترکیب منابع عمومی و خصوصی می‌پردازد تا رقابت در بخش عمومی. با این حال، حکمرانی یک راه جایگزین برای تولید و ارائه خدمات است و بنابراین از رقابت بین ابتکارات عمومی و خصوصی استقبال می‌کند.	تعریف نهادگرایی جان پیر ^۵
فرایندی است که داخل شبکه‌های حکمرانی شکل می‌گیرد. اگر چه شبکه‌های حکمرانی به سویه‌های مختلفی مفهوم‌سازی شده‌اند، اما بیشتر تعاریف موجود دارای این مختصات هستند. ویژگی شبکه‌ها، مسائل پیچیده سیاستی است که یک کنشگر به تنهایی نمی‌تواند آن را حل کند بلکه نیازمند اقدام جمعی چندین کنشگر است. به این دلیل که منابع لازم برای حل مسائل متعلق به کنشگران متفاوتی است لذا معمولاً در شبکه‌ها وابستگی متقابل بسیار زیادی میان کنشگران وجود دارد. این وابستگی متقابل سطح بالایی از پیچیدگی راهبردی و خط‌مشی‌های پیش‌بینی‌ناپذیر را ایجاد می‌کند؛ چرا که	تعریف شبکه‌ای ژوب کوپنجان ^۶

^۱ Multi Dimention

^۲ Multilevel Approach

^۳ Mark evir

^۴ Guy Peters

^۵ Jon Pierre

^۶ Joop Koppenjan

۳۰۵	قموشی، زهرا؛ پور کریمی، جواد؛ خسروپناه دزفولی، عبدالحسین؛ نصراللهی‌نیا، فاطمه
رویکرد محقق	تعاریف
تعریف فراحکمرانی باب جزوپ^۱	کنش‌های یک کنشگر بر منابع و راهبردهای دیگر کنشگران اثر می‌گذارد. فراحکمرانی برای توصیف یک گرایش متضاد به تغییر از حکومت به حکمرانی، یعنی تغییر از حکمرانی به فراحکمرانی، یعنی سازماندهی شرایط برای خودسازماندهی معرفی شد
تعریف حکمرانی سالم علی فرازمند^۲	حکمرانی سالم را از حکومت ایران باستان و حکومت داریوش اخذ شده است. حکمرانی سالم همه مشخصات حکمرانی خوب را دارد. حکمرانی خوب در بن خود یک دیکتاتوری پنهان دارد؛ به نحوی که کشورهایی که در مسیر جهانی شدن حرکت نکنند از سوی کشورهای قدرتمند مورد تهدید قرار می‌گیرند.
تعریف حکمرانی محلی محمد اسدالزمان^۳	به عنوان مسئولیت هر حکومتی شامل ایجاد، انجام و اجرای فعالیت‌هایی با پستوانه اهداف مشترک شهروندان و سازمان‌هایی است که ممکن است دارای اختیارات رسمی و قدرت پلیسی باشند یا نباشند.
تعریف حکمرانی اسلامی مزلی مالک^۴	حکمرانی اسلامی همان‌طور که در اصول بیان می‌شود، یک فلسفه اخلاقی کل‌نگر را هدف قرار می‌دهد که در نهایت با تأکید بر وحدت، صلح و انسجام به بهزیستی بشر منجر می‌شود.
تعریف حکمرانی شبکه‌ای یاکوب تورفینگ^۵	فرایندهای تعاملی که از طریق آن جامعه و اقتصاد به سمت اهداف مورد مذاکره جمعی راهبری می‌شوند.
تعریف حکمرانی همیارانه کریس آنسل^۶	حکمرانی عبارت است از نظام‌های قوانین، مقررات، تصمیمات قضایی و شیوه‌های اداری که تأمین کالا و خدمات عمومی را ملزم، معین و ممکن می‌کنند. به عنوان یک تعریف مبنا می‌توان در نظر گرفت که حکمرانی به قوانین و اشکال مربوط به ایجاد تصمیم‌گیری جمعی اشاره دارد.
تعریف حکمرانی سیاست-گذاری لارنس ای. لین جونیور^۷	حکمرانی، جهت‌دهی، راهنمایی، قاعده‌گذاری یا راهبری کردن است. نهادهای حکمرانی، حکومت نامیده می‌شوند. وقتی فردی حکمرانی می‌کند یا تحت حکمرانی فردی قرار می‌گیرد، فرد یا خود حکمرانی می‌کند یا تابع اقدام یا فرایند، حکمرانی فرد دیگر است.
تعریف حکمرانی غیرمتمرکز رودریک آرتور ویلیام رودز^۸	حکمرانی به فرایند جدید اداره کردن، یا یک وضعیت تغییر یافته از قانون نظام‌مند؛ یا روش جدیدی که از طریق آن جامعه اداره می‌شود، اشاره دارد. البته هی چیز در علوم اجتماعی هرگز ساده نیست.
تعریف حکمرانی پایداری و فراحکمرانی لوئیس میولمن^۹	حکمرانی بیش از یک نظریه در مورد روابط بین بازیگران دولتی و یردولتی است. حکمرانی در مورد کیفیت نهادها، فرایندها، ابزارها، مهارت‌ها و غیره است که می‌تواند سیاست‌گذاری و اجرای سیاست-گذاری مؤثر را ممکن کند.
رویکرد سازمان ملل متحد	حکمرانی به اعمال اختیارات سیاسی و اداری در تمام سطوح برای اداره امور یک کشور اشاره دارد. این شامل سازوکارها، فرایندها و نهادهایی است که از طریق آنها شهروندان و گروه‌ها منافع خود را بیان می‌کنند، حقوق قانونی خود را اعمال می‌کنند، به تعهدات خود عمل می‌کنند و اختلافات خود را میانجی می‌کنند.
رویکرد بانک جهانی	روشی که در آن قدرت در مدیریت منابع اقتصادی و اجتماعی یک کشور برای توسعه کشور اعمال می‌شود.
رویکرد معرفت‌شناسانه	بدان معناست که به ساختار اساسی معرفتی، پایگاه اساسی معرفیتی یا پارادایم‌های اساسی معرفتی آن

¹ Bob Jessop

² Ali Farazmand

³ Mohammad Asaduzzaman

⁴ Maszlee Malik

⁵ Jacob Torfing

⁶ Chris Ansell

⁷ Laurence Lynn Jr

⁸ Roderick Arthur William Rhodes

⁹ Louis Meuleman

بازیگران حکمرانی آموزش و پرورش: یک مطالعه ملی	
۳۰۶	
تعاریف	رویکرد محقق (پورکریمی و همکاران)
سازمان‌ها، موسسات یا نظام‌ها (بخش‌ها)یی پرداخته شود، که باید بر آن‌ها حکمرانی کرد.	فرایند و مکانیسم‌های جامع و چندوجهی و هوشمند در تصمیم‌گیری مشارکتی در ساحت سیاست-گذاری و خط‌مشی‌گذاری عمومی، تنظیم‌گری، راهبری و هدایت‌گری جامعه، تصدی‌گری به همراه نظارت در سطوح مختلف محلیو ملی و منطقه‌ای و جهانی برای دستیابی به اهداف عمومی مانند رشد و توسعه، اجماع‌سازی، عدالت و برابری و فراگیر بودن، امنیت، رفاه، پایداری، حل تعارضات و مشکلات اجتماعی، برآوردن انتظارات شهروندان از طریق مشارکت و تعامل نهادهای دولتی و خصوصی و جامعه مدنی و شهروندان و ذی‌نفعان با رویکرد باز توزیع انتقال اولیه ثروت و قدرت بین آحاد جامعه و مسئولیت‌ها و منافع و جمع‌آوری مالیات به صورت شفاف، تسهیل‌گری ناظر به توانمندسازی و ظرفیت‌سازی و ایجاد فرصت به شهروندان و تمرکززدایی دولتی و اشتراک‌گذاری در قدرت، کنترل فشار و کنترل فعالیت‌های اجتماعی و حفظ تعادل و مهار سوء استفاده از بازار و اصلاح شکست‌های بازار، شفافیت، مسئولیت‌پذیری، انصاف، حاکمیت قانون، پاسخگویی در کل سیستم حکمرانی، اثربخشی و باتوجه به ایدئولوژی و فرهنگ و ارزش‌ها و آداب و سنت‌ها و هنجارهای جامعه است.
حکمرانی، فرایند راهبری تعامل نظام‌مند کنشگران (حکومتی/غیرحکومتی) در قلمرو (فراملی، ملی و فروملی) از طریق خط‌مشی‌گذاری و تنظیم‌گری (و بازتوزیع) برای تسهیل‌گری و ارائه خدمات (عمومی) به منظور تحقق اهداف جمعی (مشترک بین کنشگران حکومتی و غیرحکومتی) با اعمال اقتدار مشروع در چارچوب آرمان‌ها و ارزش‌های آن قلمرو است.	تعریف عام از حکمرانی (عالی و همکاران)
حکمرانی موضوعی است که بر نحوه تعامل دولت‌ها و سایر سازمان‌های اجتماعی با یکدیگر، نحوه ارتباط با شهروندان و نحوه اتخاذ تصمیمات در جهانی پیچیده تمرکز داشته و فرایندی است که از آن طریق جوامع و سازمان‌ها تصمیمات خود را اتخاذ و به واسطه آن، مشخص می‌کنند که چه کسانی در این فرایند درگیر و چگونه وظیفه خود را به انجام برسانند	شریفیان‌ثانی
یعنی توجه به آگاهی، اراده و منابع مردم در حکمرانی و تسهیل شکوفاسازی ظرفیت و توان‌های متنوع مردم و نهادهای مردمی از طریق مشارکت آنها در اداره و پیشرفت کشور است.	رویکرد حکمرانی مردمی (اسماعیل پور و همکاران)
شیوه‌های ایجاد مناسبات گوناگون بشری و نظم‌های اجتماعی به منظور تصمیم‌سازی و تبدیل خواسته‌های مطلوب به اراده‌ی عمومی و اطاعت افراد جامعه، با هدف در اختیار گرفتن جریان حرکت عمومی جامعه و تحقق اهداف نظام سیاسی مدنظر.	رویکرد اراده عمومی (رجائی و همکاران)
حکمرانی جهادی نوعی از حکمرانی مبتنی بر فرهنگ ناب اسلامی است که به واسطه امامین انقلاب احیا شده و با در برداشتن دو بعد ولایت طولی (تبعیت از سلسله مراتب ولایت به قصد تقرب الهی و مبارزه با دشمنان و موانع) و ولایت عرضی (ایجاد پیوند اجتماعی بین مؤمنین، فراتر از قانون‌مداری و اخلاق‌مداری به واسطه اخوت، ایثار و جان‌فشانی) در پی ایجاد جامعه پیشرفته توحیدی در قالب تمدن نوین اسلامی است.	رویکرد (احتشام و همکاران)
حکمرانی در منطق اسلام از بن و بنیاد با حکمرانی‌های رایج جهان متفاوت است؛ نه شبیه سلطنت است، نه شبیه ریاست‌جمهوری‌های امروز دنیا است، نه شبیه فرماندهی‌ها است، نه شبیه رؤسای کودتاگر است شبیه هیچ کدام از اینها نیست؛ یک چیز خاصی است متکی به مبانی معنوی. سبک حکمرانی اسلامی این است؛ ^۱ برای این پدیده‌ای که اسمش حکومت و زمامداری و حکمرانی است- یعنی کسی یا جماعتی که بر یک جامعه حکومت می‌کند و فرمان می‌راند- تعبیرات گوناگونی آورده شده است که هر یک از این تعبیرات، اشاره به جهت خاصی است. در اسلام، بیشتر از همه بر روی کلمه ولایت تکیه شده است. ^۲ از همه احکام الهی، این ولایت جایگاه برتری دارد، چون تأمین‌کننده و	حکمرانی ولایی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای

^۱ . بیانات دی دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری ۱۴۰۰/۱۲/۱۹

^۲ . بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۷۶/۰۲/۰۶

رویکرد محقق	تعاریف
	تضمین‌کننده همه احکام الهی است. حقیقت ولایت الهی نیز ارتباط با مردم است.^۱ ولایت، حکومتی است که در آن، شخص حاکم با آحاد مردم دارای پیوندهای محبت‌آمیز و عاطفی و فکری و عقیدتی است. آن حکومتی که زورکی باشد؛ آن حکومتی که با کودتا همراه باشد؛ آن حکومتی که حاکم، عقاید مردمش را قبول نداشته باشد و افکار و احساسات مردمش را مورد اعتناء قرار ندهد؛ آن حکومتی که حاکم حتی در عرف خود مردم - مثل حکومت‌های امروز دنیا - از امکانات خاص و از برخورداریهای ویژه بهره‌مند باشد و برای او، منطقه ویژه‌ای برای تمتعات دنیوی وجود داشته باشد، هیچکدام به معنای «ولایت» نیست و ولایت، یعنی حکومتی که در آن، ارتباطات حاکم با مردم، ارتباطات فکری، عقیدتی، عاطفی، انسانی و محبت‌آمیز است؛ مردم به او متصل و پیوسته‌اند؛ به او علاقه‌مندند و او منشأ همه این نظام سیاسی و وظایف خود را از خدا میداند و خود را عید و بنده خدا می‌نگارد. استکبار در ولایت وجود ندارد. حکومتی که اسلام معرفی میکند، از دمکراسیهای رایج دنیا مردمیتر است؛ با دلها و افکار و احساسات و عقاید و نیازهای فکری مردم ارتباط دارد؛ حکومت در خدمت مردم است.^۲ بنای ولایت الهی، بر هضم شدن در امر و نهی پروردگار است؛ درست نقطه مقابل سلاطین مادی و حکومت‌های بشری.^۳

پیشینه پژوهشی در حوزه حکمرانی ناظر بر سه دسته می‌توان طبقه‌بندی کرد که عبارت است از: توجه به ویژگی‌های حکمرانی؛ توجه به ساختار حکمرانی و توجه به فرایند حکمرانی که در ادامه به برخی از پژوهش‌های داخلی و خارجی که به حکمرانی آموزش و پرورش که یکی از این سه دسته پرداخته و می‌توان بازیگران را بر این اساس احصاء نمود؛ اشاره می‌شود:

جدول ۲: پیشینه پژوهش

نویسنده و زمان/عنوان	یافته	بازیگران
پورکریمی و قموشی (۱۴۰۴) حکمرانی مطلوب در نظام آموزش و پرورش کشور: پیمایش ملی	وضعیت موجود حکمرانی به صورت معنی‌دار پایین‌تر از سطح متوسط قرار دارد. در میان مولفه‌های حکمرانی مطلوب، صرفاً مؤلفه مسئولیت‌پذیری و مؤلفه اخلاق‌مداری در سطح متوسط قرار داشت. نتایج آزمون فریدمن نیز نشان داد مسئولیت‌پذیری؛ اخلاق‌مداری؛ مشارکت؛ کارایی؛ قانون‌مداری؛ وفاق عمومی؛ تمرکززدایی؛ پاسخگویی؛ اثربخشی؛ دانایی‌محوری؛ کنترل فساد؛ شفافیت؛ عدالت و برابری و توانمندسازی به ترتیب از اهمیت برخوردار می‌باشند.	دولت

^۱ . بیانات در سخنرانی تلویزیونی به مناسبت عید قربان ۱۳۹۹/۰۵/۱۰

^۲ . بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۷۶/۰۲/۰۶

^۳ . بیانات در اجتماع بزرگ زائران و مجاوران حضرت رضا (ع) ۱۳۷۹/۰۱/۰۶

^۴ . بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۷۸/۰۱/۱۶

نویسنده و زمان/عنوان	یافته	بازیگران
پورکریمی و همکاران (۱۴۰۳). دلالت‌های سیاستگذارانه حکمرانی خوب در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش	در بخش شاخص‌های حکمرانی خوب، اثربخشی و کارایی دولت، اجماع‌محوری و تعهد به وفاق عمومی، اخلاق‌مداری، تعهد تضمین کیفیت، تمرکززدایی، توانمندسازی سرمایه‌های انسانی، توسعه امکانات رفاهی، توسعه انعطاف‌پذیری تعاملی، توسعه آگاهی‌ها، توسعه رضایت‌مندی، توسعه عدالت آموزشی، توسعه مهارت‌های زندگی، برابری، پاسخگویی، ثبات سیاسی و مقابله با خشونت، حق اظهار نظر، کیفیت تنظیم‌گری، چشم‌انداز راهبردی، شفافیت، قانون‌مداری، کنترل فساد، مسئولیت‌پذیری و مشارکت احصا شدند.	دولت
محمدشیرازی و کریمیان (۱۴۰۲). بررسی ابعاد مشارکت در آموزش و پرورش (موازنه تمرکززدایی و مشارکت در نظام آموزش و پرورش)	تمرکزگرایی مانع جدی استفاده از ظرفیت حضور و مشارکت مردم در موقعیت‌های مختلف مدیریتی، نظارتی و آموزشی است. کاهش تمرکز و مشارکت یکی از محورهای مهم سیاست‌گذاری آموزشی در ۳۰ سال گشته ایران بوده و در اسناد بالادستی نظام آموزشی تأکید فراوانی به آن شده است. اما این سیاست با وجود ظرفیت‌های قانونی از جمله قانون شوراها، حاصل‌چندانی در عمل نداشته است.	دولت؛ مردم؛ شوراها
مهدی‌نژاد نوری و همکاران (۱۴۰۲). ارائه الگوی حکمرانی اسلامی-ایرانی آموزش و پرورش	در چارچوب مفروضات دینی مواردی مانند خودارزیابی و پاسخ‌گویی مسئولانه، نقش‌آفرینی و تعامل اثربخش نهاد آموزش و پرورش، تکلیف‌گرایی و امانت‌داری، خودمراقبتی و محاسبه، صداقت در کردار و گفتار در تمام سطوح از مهم‌ترین گزاره‌های بهبود حکمرانی در آموزش و پرورش کشور است.	دولت
موسوی (۱۴۰۲). تبیینی از چرایی و چگونگی مردم‌محوری در آموزش و پرورش	آموزش و پرورش و تربیت مدرسه‌ای از دیرباز تحت عاملیت و سیطره حکومت‌ها بوده و هست. رویکردهای مردم‌پایه در دیدگاه‌های جدید و حکمرانی مشارکتی در آموزش بر تمرکززدایی و مشارکت مردم و تسهیم اقتدار تربیتی تأکید می‌نماید. مردم (یعنی خانواده‌ها، عالمان و توده‌ها) علاوه بر حکومت دارای حقوق و تکالیف تربیتی می‌باشند و عاملیت و محوریت مردم در آموزش و پرورش، عاملیتی ذاتی و اصیل است نه عاملیتی ابزاری و تبعی؛ و حقی طبیعی است و نه موضوعه. مردم‌محوری در آموزش و پرورش، به مثابه مشارکت است نه شراکت چرا که شراکت حیث اقتصادی و بازاری دارد و آموزش و پرورش تعاونی یک شر لازم و اضطراری نیست بلکه یک خیر ذاتی و لازم است.	دولت؛ مردم(خانواده‌ها؛ عالمان؛ توده‌ها)؛ بازار

نویسنده و زمان/عنوان	یافته	بازیگران
نعمت‌الهی و همکاران (۱۴۰۱). پدیدارشناسی موانع اجرای حکمرانی مشارکتی در نهادهای آموزشی و پژوهشی	موانع پیاده‌سازی حکمرانی مشارکتی شامل ۴ مقوله اصلی ساختاری، مدیریتی، سیاسی و فرهنگی، اجتماعی و فردی است. عوامل و مؤلفه‌های چالش‌های اجرایی طرح‌های حکمرانی مشارکتی به سطح کلان، سیاست‌گذاری و تدوین سیاست‌ها و در همین راستا به زمینه‌سازی، ایجاد فرهنگ مشارکتی و تعیین دقیق برنامه‌ها و ابزارهای آن، برای مشارکت ذی‌نفعان و افراد فعال در این زمینه برمی‌گردد. موانع هم در سطح کلان و هم در سطح خرد باعث عدم اجرای موفقیت‌آمیز حکمرانی مشارکتی در نهادهای آموزشی و پژوهشی کشور شده است که در راستای رفع آن‌ها باید اتخاذ رویکرد دوطرفه از بالا به پایین و بالعکس در جهت اجرایی‌سازی این مهم اقدام کرد.	دولت؛ نهادهای آموزشی و پژوهشی
گنجی‌پور و همکاران (۱۴۰۰). ارائه مدلی برای ارزیابی خط- مشی‌های آموزش و پرورش با رویکرد حکمرانی شبکه‌ای در ایران	مکانیزم‌های ارزیابی قبل از اجرا، ارزیابی حین اجرا و ارزیابی پس از اجرا و با در نظر گرفتن نوع روابط (مستقیم و غیرمستقیم) بین هسته‌های (انجمن اولیاء و مربیان؛ دانش-آموزان، گروه‌های آموزشی، شورای عالی آموزش و پرورش، نهادهای مردمی و کانون تفکر) منجر به بهبود خط‌مشی‌های آموزش و پرورش می‌شود.	دولت؛ انجمن اولیاء و مربیان؛ دانش‌آموزان؛ گروه-های آموزشی؛ شورای عالی آموزش و پرورش؛ نهادهای مردمی؛ کانون تفکر
دوی (۲۰۲۵). حکمرانی جهانی آموزش با ویژگی‌های چینی چندجانبه‌گرایی در دوره جدید	چین در حکمرانی جهانی آموزش، از مسیر همکاری‌های چندجانبه نقش پررنگ‌تری پیدا کرده است. «حکمرانی جهانی آموزش با ویژگی‌های چینی» منعکس‌کننده منطق حزب - دولت، دیپلماسی فعال، اتکای اقتصادی، تکنوناسیونالیسم و ذهنیت جبران عقب‌ماندگی است. این مقاله نشان می‌دهد چین به‌ویژه از طریق گسترش رابطه با یونسکو و پرکردن خلأ ناشی از غیبت آمریکا، حضور دیپلماتیک خود را در حکمرانی جهانی آموزش به‌طور چشمگیری افزایش داده است.	دولت؛ حزب؛
وریداغ و همکاران (۲۰۲۳). ادغام مینی‌عمومی‌های مشورتی در حکمرانی مشارکتی از دیدگاه شهروندان: مورد اصلاحات آموزشی در بخش فرانسوی زبان بلژیک	ادغام دموکراسی مشورتی در چارچوب‌های گسترده‌تر سیاست‌گذاری در حکمرانی مشارکتی، یکی از چالش‌های کلیدی به شمار می‌رود. این ادغام، به‌طور بالقوه به معنای تغییر در نقش‌ها و روابط قدرت میان بازیگران حکمرانی مشارکتی است. در واقع، این فرایند شهروندانی را وارد میدان می‌کند که به‌طور سنتی به‌صورت رسمی درگیر نبوده‌اند، در حالی که ذی‌نفعانی که پیش‌تر در این فرایند مشارکت داشته‌اند نیز همچنان حضور دارند.	دولت؛ شهروندان

¹ Doi² Vrydagh

نویسنده و زمان/عنوان	یافته	بازیگران
ازوری و هاروی (۲۰۲۳). نقش در حال تحول حکمرانی در حوزه آموزش	حکمرانی آموزشی مجموعه‌ی ساختارها و سازوکارهایی است که هدایت و نظارت آموزش را انجام می‌دهد و در گذر زمان با تغییرات اجتماعی، سیاسی و فناورانه دگرگون شده است. مدل حکمرانی از شکل متمرکز و بالابنه‌پایین به سمت الگوی مشارکتی و غیرمتمرکز حرکت کرده و اکنون بر پاسخ‌گویی، شفافیت، مشارکت ذی‌نفعان و استفاده از فناوری‌های داده‌محور و پلتفرم‌های دیجیتال تکیه دارد. این تحولات فرصت‌هایی مثل نوآوری، عدالت آموزشی و سازگاری با جهان به‌هم‌پیوسته ایجاد می‌کند و مؤسسات و سیاست‌گذاران با فهم و انطباق با آن‌ها می‌توانند حکمرانی مؤثرتر و کیفیت آموزشی بالاتری داشته باشند.	دولت؛ مؤسسات؛ سیاست‌گذاران
برونیال و نه‌رینگ (۲۰۲۳). حکمرانی آموزش دقیق و خطرات بالای ساخت نوع بشر با یادگیری آینده‌نگر	در چارچوب ساخت‌گرایی نتولیرال، مشکلات ساختاری جامعه به‌جای اینکه ریشه‌دار در سیاست‌ها و ساخت قدرت دیده شوند، به تفاوت‌های فردی در مهارت و شایستگی نسبت داده می‌شوند. هم‌زمان، روندهای جهانی و ملی، حکمرانی آموزشی را اقتصادی‌تر و سخت‌گیرانه‌تر کرده‌اند. این مقاله با کنار هم دیدن این روندها، مفهوم جدیدی را مطرح می‌کند: «حکمرانی آموزش دقیق»؛ یعنی شکل جدیدی از مدیریت آموزش که انسان مورد نظرش «یادگیرنده‌ای آینده‌گرا»ست که از زمینه‌ی اجتماعی و فرهنگی جدا شده و همه چیزش در منطق بهینه‌سازی، رفتارگرایی، شخصی‌سازی و یادگیری مادام‌العمر تعریف می‌شود.	دولت؛ ساختارهای جامعه
توها و هانان (۲۰۲۲). مدرن‌سازی حکمرانی آموزشی بر اساس پارادایم شتاب‌دهنده در میان جوامع پسانترونی (مدارس دینی) در مادورا، اندونزی	یافته‌ها نشان می‌دهد در یک دهه اخیر، الگوی حکمرانی آموزشی در برخی مدارس دینی مادورا تغییر کرده و «سیستم یادگیری شتاب‌دهنده» ظهور کرده است. این مدرن‌سازی در دو سطح برنامه‌ی درسی و طول دوره‌ی تحصیل رخ داده: محتوای درسی تخصصی‌سازی شده و خلاصه‌ای از منابع مختلف تدوین و آموزش داده می‌شود؛ و دانش‌آموز با برنامه‌ی تخصصی می‌تواند دوره را سریع‌تر تمام کند. نتیجه اینکه اجرای یادگیری شتاب‌دهنده در این مدارس، کارایی آموزش را بالا برده و مدت تحصیل را کاهش داده است.	دولت؛ مدارس
شولر و بلیبرگ (۲۰۲۲). ارزیابی حکمرانی آموزشی: آیا تصاحب دولتی نواحی مدرسه‌ای بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان	در آمریکا معمولاً مدارس توسط هیئت‌های محلی اداره می‌شوند، اما در نواحی با عملکرد ضعیف، دولت ایالتی گاهی کنترل را به‌طور مستقیم به‌دست می‌گیرد. یافته‌ها نشان می‌دهد در نواحی با جمعیت بیشتر دانش‌آموزان آفریقایی‌تبار،	دولت؛ هیات‌های محلی مدارس

¹ Azoury & Harvey² Brunila & Nehring³ Thoha & Hannan⁴ Schueler & Bleiberg

نویسنده و زمان/عنوان	یافته	بازیگران
تأثیر دارد؟	عملکرد تحصیلی نقش کمتری در پیش‌بینی این تصاحب دارد. بررسی تصاحب‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۶ هم نشان داد به‌طور متوسط، این مداخله عملکرد تحصیلی را بهبود نداده و حتی در سال‌های نخست، اثر منفی مخصوصاً در درس انگلیسی داشته است. اثرات در نواحی مختلف متفاوت بوده؛ تصاحب در نواحی قوی‌تر کم‌اثرترین و در نواحی با اکثریت اسپانیایی‌تبار کم‌ضررترین بوده است.	
تانو (۲۰۲۲). به سوی حکمرانی شبکه‌ای: اصلاحات آموزشی و تغییرات حکمرانی در چین	دولت مرکزی چین شیوه حکمرانی خود را از تمرکزگرایی به حکمرانی شبکه‌ای تغییر داده است؛ بدین معنا که بازیگران پیرامونی، از جمله دولت‌های محلی، مدارس و نیروهای اجتماعی، به‌عنوان عوامل فعال در اداره نظام آموزشی نقش پررنگ‌تری ایفا کرده‌اند. با این حال، علیرغم افزایش خودمختاری و مشارکت این بازیگران پیرامونی، دولت مرکزی همچنان قدرت و اختیار نهایی را بر حکمرانی آموزشی در چین حفظ کرده است.	دولت؛ دولت‌های محلی؛ مدارس؛ نیروهای اجتماعی
کُن و بروگر (۲۰۲۰). خصوصی‌سازی نرم: ترسیم یک حوزه نوظهور در حکمرانی آموزش اروپا	در اروپا «خصوصی‌سازی نرم» رخ داده؛ یعنی خصوصی‌سازی به‌جای جایگزین کردن آموزش عمومی، داخل آن ادغام شده است. با شکل‌گیری منطقه آموزشی اروپایی و بولونیا، آموزش از «محرك رشد اقتصادی» به «جزئی از خود اقتصاد» تبدیل شده و خصوصی‌سازی با شبکه‌های حکمرانی عمومی درهم‌تنیده شده است. نتیجه این درهم‌تنیدگی، مبهم شدن مرز دولت و بخش خصوصی و دشوارتر شدن شفافیت و پاسخگویی سیاسی در مشارکت بخش خصوصی با آموزش عمومی است.	دولت؛ بخش خصوصی؛ مناطق آموزشی

مرور مبانی نظری و پیشینه پژوهش حاکی از احساس خلأ پژوهشی در حوزه حکمرانی نظام آموزش و پرورش است. صاحب‌نظران و محققان به ادبیات نظری حوزه حکمرانی آموزش و پرورش به طور کل و سهم بازیگران مختلف در ایفای نقش عرصه حکمرانی آموزش و پرورش به طور خاص کمتر پرداخته‌اند، از طرفی پژوهشگران داخلی و خارجی وضعیت‌سنجی از میزان مشارکت بازیگران حکمرانی آموزش و پرورش در سطح ملی به عمل نیاورده‌اند. از همین رو پژوهش حاضر به دنبال بررسی میزان نقش بازیگران حکمرانی آموزش و پرورش در سطح ملی است. بر اساس مطالعه پورکریمی و همکاران (۱۴۰۳) همچنان بازیگر کلیدی در اداره نظام تعلیم و تربیت، نظام حاکم می‌باشد و اعطای استقلال لازم به دو بازیگر دیگر حکمرانی خوب (جامعه مدنی و بخش خصوصی) در دستور کار جدی نبوده است. در پژوهش حاضر ۴

¹ Tao² Cone & Brøgger

بازیگر اصلی عرصه حکمرانی آموزش و پرورش یعنی دولت، جامعه مدنی، خانواده و جامعه نخبگانی انتخاب و به بررسی میزان سهم هر یک از آن‌ها در ایفای نقش حکمرانی آموزش و پرورش پرداخته شده است. مدل مفهومی پژوهش در شکل زیر نمایش داده شده است:

شکل ۱: مدل مفهومی بازیگران حکمرانی آموزش و پرورش
(بدون در نظر گرفتن سهم)

روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها از نوع توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش کلیه کارکنان نظام آموزش و پرورش کشور (حدوداً یک میلیون نفر) می‌باشند. با توجه به اینکه نظام آموزش و پرورش کشور در تمام ۳۱ استان کشور از مراکز استان؛ شهرهای بزرگ؛ شهرستان‌ها؛ بخش‌ها و حتی روستاهای کشور پراکندگی جغرافیایی دارند لذا چارچوب نمونه‌گیری به صورت خوشه‌ای در نظر گرفته شد که تمام مناطق جغرافیایی کشور پوشش داده شود. لذا کل کشور به ۵ خوشه استان‌های شمالی؛ استان‌های جنوبی؛ استان‌های شرقی؛ استان‌های غربی و استان‌های مرکزی تقسیم و سعی شد از تمام این استان‌ها (خوشه‌ها) در نمونه مورد مطالعه نماینده وجود داشته باشد. نمونه‌گیری با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انجام شد و تعداد ۳۴۳۳ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. با توجه به عدم دسترسی به چارچوب نمونه‌گیری؛ امکان دسترسی به همه افراد جامعه برای نمونه‌گیری تصادفی وجود نداشت و به لذا نمونه‌گیری بر اساس نمونه‌های در دسترس و نمونه‌های دارای تمایل به تکمیل پرسشنامه که در سراسر کشور و استان‌های ۳۱ گانه پراکنده شده بودند انجام شد. افراد بر اساس محل خدمت در خوشه شمالی (استان‌های شمالی)؛ خوشه جنوبی (استان‌های جنوبی)؛ خوشه مرکزی (استان -

های مرکز کشور؛ خوشه شرقی (استان‌های شرقی) و خوشه غربی (استان‌های غربی کشور) تقسیم‌بندی و پرسشنامه از طرق مختلف مانند ایمیل؛ شبکه‌های اجتماعی؛ ارتباط بین معلمان شاغل در استان‌ها و ... توزیع و بعد از تکمیل گردآوری داده‌ها انجام شد. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه حکمرانی آموزش و پرورش با مولفه‌های: نقش دولت، جامعه مدنی، خانواده و نخبگان استفاده شد. این پرسشنامه بر اساس پژوهش پورکریمی و قموشی (۱۴۰۴) تدوین شده است. در این پرسشنامه بازیگران حکمرانی به ۴ دسته: دولت؛ جامعه مدنی؛ خانواده و جامعه نخبگانی تقسیم شده است. برای هر یک از این ۴ دسته از بازیگران نیز به ترتیب دولت (۴ آیتم)؛ جامعه مدنی (۳ آیتم)؛ نخبگان (۳ آیتم) و خانواده (۳ آیتم) در نظر گرفته شده است. برای مشخص کردن پایایی ابزار از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که نتایج جدول زیر نشان از پایایی قابل قبول ابزار دارد:

جدول ۳: پایایی (ضریب آلفای کرونباخ) مولفه‌های پرسشنامه حکمرانی آپ

بازیگران حکمرانی	آلفای کرونباخ
دولت	۰/۸۶
جامعه مدنی	۰/۹۱
خانواده	۰/۹۲
نخبگان	۰/۹۳
حکمرانی آموزش و پرورش (کل)	۰/۸۲

برای تعیین روایی از روایی سازه استفاده شد. جهت تعیین شاخص‌های برازندگی مدل از نرم افزار لیزرل بهره گرفته شد، نتایج نشان می‌دهند که پس از اصلاح خطاهای کوواریانس، بررسی شاخص‌های برازندگی از برازش خوبی و داده‌ها از روایی خوبی برخوردار است که بارهای عاملی در جدول زیر گزارش شده است:

جدول ۴: بارهای عاملی سازه بازیگران حکمرانی آپ

بازیگران حکمرانی	بار عاملی مولفه‌ها	بار عاملی سوالات
خانواده	۰/۸۲	q1 (88%), q2 (94%), q3 (73%)
نخبگان	۰/۵۲	q4 (79%), q5 (81%), q6 (97%)
جامعه مدنی	۰/۴۷	q7 (88%), q8 (88%), q9 (94%)
دولت	۰/۰۱	q10 (88%), q11 (92%), q12 (94%) q13 (80%)

همچنین برای تعیین میزان برازندگی مدل از شاخص‌های برازش مدل استفاده شد که در جدول زیر این شاخص‌ها که حاکی از برازش مدل دارد گزارش شده است.

جدول ۵: نتایج برازش مدل

RFI	CFI	IFI	NFI	AGFI	GFI	RMR	RMSEA	χ^2/df	شاخص برازندگی
۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۹۸	۰/۹۹	۰/۰۴۳	۰/۰۳۴	۴/۹۲	معادلات ساختاری

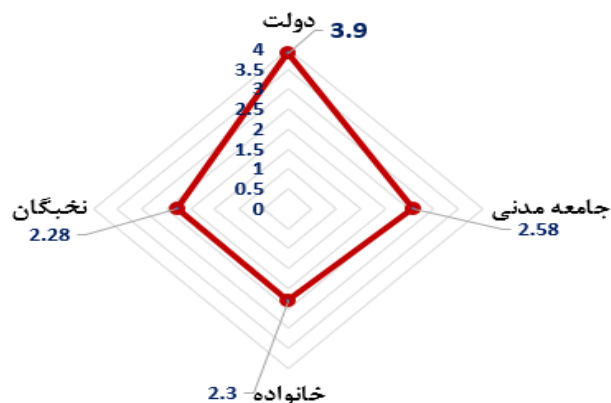
یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی، برای متغیر جنسیت، ۴۰،۲٪ از شرکت‌کنندگان مرد و ۵۹،۸ درصد زن؛ برای متغیر سمت، ۶۳،۸٪ معلم، ۱۴،۲٪ مدیر مدرسه، ۱۲،۴٪ معاون مدرسه، ۴،۷٪ کارکنان اداره مدرسه، ۳،۶٪ کارکنان اداره آموزش و پرورش، ۱،۲٪ مدیران آموزش و پرورش؛ برای متغیر تحصیلات، ۲٪ دیپلم، ۳،۶٪ کاردانی، ۵۳،۵٪ کارشناسی، ۳۵،۶٪ کارشناسی ارشد، ۵،۳٪ دکتری؛ برای متغیر نوع مدرسه، ۷۶٪ دولتی، ۲۱،۴٪ غیردولتی و ۲،۶٪ ستادی؛ برای متغیر نوع استخدام، ۶۸،۸٪ رسمی، ۱۸،۱٪ قراردادی، ۱۳،۱٪ سایر می‌باشد. بازه‌ی سنی شرکت‌کنندگان از ۱۸ سال تا ۶۶ سال، بازه‌ی سابقه‌ی کاری از اولین سال سابقه کاری تا ۴۲ سال؛ و بازه سابقه‌ی مدیریتی از اولین سابقه‌ی مدیریتی تا ۳۸ سال سابقه می‌باشد. خوشه شمالی (آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل، مازندران، گلستان، گیلان، زنجان) ۱۹،۹٪؛ خوشه غربی (کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، همدان، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد) ۱۶،۸٪؛ خوشه مرکزی (تهران، البرز، قم، قزوین، مرکزی، اصفهان، سمنان و یزد) ۳۹،۳٪؛ خوشه شرقی (خراسان شمالی، خراسان رضوی، خراسان جنوبی و سیستان و بلوچستان) ۱۰،۱٪؛ خوشه جنوبی (بوشهر، خوزستان، فارس، هرمزگان، کرمان) ۱۴٪ پراکندگی افراد مورد مطالعه در نمونه بود.

جدول ۶: میانگین و آزمون تی تک‌گروهی (تعیین وضعیت موجود) با میانگین نظری (۳)

وضعیت	sig	df	t	Sd	M	بازیگران حکمرانی
بالاتر از متوسط	۰،۰۰۰	۳۲۴۱	۴۷/۵	۱/۰۸	۳/۹۰	دولت
پایین‌تر از متوسط	۰،۰۰۰	۳۱۵۵	-۲۱/۷۱	۱/۰۷	۲/۵۸	جامعه مدنی
پایین‌تر از متوسط	۰،۰۰۰	۳۳۲۰	-۳۵/۰۲	۱/۱۳	۲/۳	خانواده
پایین‌تر از متوسط	۰،۰۰۰	۳۰۵۸	-۳۹/۰۰۶	۱/۰۱	۲/۲۸	نخبگان
پایین‌تر از متوسط	۰،۰۰۰	۲۸۱۶	-۲۱/۷۷	۰/۶۶	۲/۷۲	حکمرانی آموزش و پرورش (کل)

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد اولاً سهم هر یک از بازیگران در حکمرانی آموزش و پرورش با هم متفاوت بوده به نحوی که دولت بیشترین سهم و جامعه نخبگانی کمترین سهم را در این حکمرانی دارا می‌باشند. همچنین در کل حکمرانی آموزش و پرورش در وضعیت پایین‌تر از سطح متوسط قرار دارد (متوسط ۲،۷۲). وضعیت بازیگران حکمرانی آموزش و پرورش از جمله جامعه مدنی (متوسط ۲،۵۸)، خانواده (متوسط ۲،۳)، جامعه نخبگانی (متوسط ۲،۲۸) حاکی از وضعیت پایین‌تر از سطح متوسط است. در این میان تنها بازیگر دولت، در سطح بالاتر از متوسط قرار دارند. نمودار رادار نیز گرایش به سمت دولت در حکمرانی آموزش و پرورش را نشان می‌دهد:

شکل ۲: نمودار رادار میانگین نقش بازیگران حکمرانی آموزش و پرورش

جدول ۷: اولویت‌بندی مؤلفه‌ها براساس نتایج آزمون فریدمن

sig	df	χ^2	میانگین رتبه‌ها	S	M	N	مؤلفه های حکمرانی
.۰۰۰	۳	۲۵۳۷/۳۷	۳/۴۹	۱/۰۸	۳/۹۰	۳۲۴۲	نقش دولت
			۲/۳۴	۱/۰۷	۲/۵۸	۳۱۵۶	نقش جامعه مدنی
			۲/۱۰	۱/۱۳	۲/۳	۳۳۲۱	نقش خانواده‌ها
			۲/۰۷	۱/۰۱	۲/۲۸	۳۰۵۹	نقش جامعه نخبگانی

به منظور اولویت‌بندی و شناسایی بازیگران حکمرانی آموزش و پرورش که بیشترین اهمیت را در بین شرکت‌کنندگان داشته‌اند از آزمون فریدمن استفاده شد که نتایج نشان داد اهمیت و رتبه بازیگران حکمرانی آموزش و پرورش در بین شرکت‌کنندگان دارای تفاوت معناداری ($\text{sig} = ۰,۰۰۰$) است. مقایسه میانگین رتبه‌ها نشان می‌دهد مهم‌ترین بازیگران حکمرانی آموزش و پرورش به ترتیب دولت، جامعه مدنی، خانواده و در نهایت جامعه نخبگانی است.

بحث و نتیجه‌گیری

حکمرانی آموزش و پرورش به عنوان یکی از مهمترین ارکان حاکمیتی هر کشوری و منجمله کشور عزیزمان تلقی می‌شود و ضرورت پرداختن به آن در پژوهش‌های متعددی مورد تاکید قرار گرفته است که می‌توان به پژوهش‌های: پورکریمی و همکاران (۱۴۰۳)، هاشمی و همکاران (۱۴۰۱)، نصیرناتری و همکاران (۱۳۹۹)، منیعی و همکاران (۱۳۹۷)، دوی (۲۰۲۵)، تائو (۲۰۲۲) و سایر پژوهش‌ها اشاره کرد. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد وضعیت حکمرانی آموزش و پرورش کشور (با در نظر گرفتن نقش دولت،

جامعه مدنی، خانواده و جامعه نخبگانی) در سطح پایین‌تر از میانگین قرار دارد. همچنین یافته‌های پژوهش نشان داد ادراک افراد دستگاه آموزش و پرورش نسبت به سهم مشارکت بازیگران آموزش و پرورش به این صورت است که نقش دولت در حکمرانی آموزش و پرورش کشور در مقایسه با وضعیت بازیگران جامعه مدنی، خانواده‌ها و حتی جامعه نخبگانی به صورت معنی‌داری بالاترین سطح مشارکت را داراست و از سطح میانگین بالاتر است. یافته‌های پژوهش با نتایج پژوهش چانووونگ^۱ و همکاران (۲۰۲۴) همخوانی ندارد و بیانگر کاربست حکمرانی خوب در نظام آموزشی کشور تایلد در بالاترین میانگین است. حیدری (۱۴۰۱) نیز اظهار می‌کند در دهه‌های گذشته، برخی دولت‌ها توانستند با بهره‌مندی از حکمرانی خوب، زمینه کارایی و اثربخشی سیاست‌های پایداری آموزش و پرورش را فراهم آورند و آموزش با کیفیت، رایگان و عادلانه را محقق سازند.

با توجه با پایین بودن وضعیت مشارکت بازیگران حکمرانی آموزش و پرورش؛ پورکریمی و همکاران (۱۴۰۳) با بررسی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش اظهار می‌کنند دلالت‌های مشارکت نشان می‌دهد که سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر لزوم مشارکت آموزش و پرورش در راستای اهداف جامعه و سایر ارگان‌ها و مشارکت جامعه و سایر ذینفعان در امر آموزش و پرورش توجه دارد. همچنین مفهوم عملیاتی و دقیقی برای جلب مشارکت همگانی ارائه نشده است. یکی از ضعف‌های اساسی سند نبود راهکارهایی برای جلب مشارکت عوامل مؤثر و ذی‌نفوذ در امر تربیت و هماهنگ نبودن عوامل مؤثر سهم در امر تربیت است. در سند نقش پررنگی به مشارکت حوزه علمیه، دانشگاه‌ها شده است اما گزاره‌هایی در تایید سیاست‌گذاری در زمینه مشارکت آنها احصا نشد. کاورد^۲ (۲۰۱۰) اظهار می‌کند مشارکت اعضا در فرآیندهای حکمرانی آموزشی به عنوان یک ویژگی مطلوب شناخته شده است. پیشنهاد شده است که این مشارکت، بهبود تصمیم‌گیری و آگاهی بیشتر از مسائل و زمینه‌های مربوطه را به همراه دارد. همچنین، مشارکت اعضای هیئت مدیره مسئولیت‌پذیری مدیران اجرایی برای کیفیت و عملکرد را تقویت می‌کند. همکاری‌ها در آموزش پیچیده است. هاشمی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهش خود به ساختار متمرکز، مشارکت پایین بخش‌های مدنی، خصوصی و خانواده‌ها، کم توجهی به تغییر و تحولات محیطی و ... در حکمرانی آموزش و پرورش ایران اشاره کرده‌اند. همچنین نتایج پژوهش نشان می‌دهد که در الگوهای اداره آموزش عمومی ایران در لایه‌های سیاست‌گذاری، مدیریت و عملیات از ظرفیت‌های نهادهای جامعه به خوبی بهره گرفته نمی‌شود و کانال‌های ارتباطی مناسبی جهت تصریح منافع در سیاست‌گذاری ایجاد نشده است (هاشمی و همکاران، ۱۴۰۱). یافته‌های پژوهش حیدری (۱۴۰۱) نیز حاکی از عدم موفقیت برون‌دادهای سیاست‌های آموزشی در ایران است که علت این ناکامی در فرایندهای سیاستی و نهادی دولت به ویژه چگونگی و کیفیت مجموعه نظام حکمرانی است. حسام و بیات (۱۳۹۶) نیز مسائل آموزش و پرورش را به نظام حکمرانی این دستگاه ربط می‌دهند و بیان می‌کنند که وجود تداخل کارکردی میان

^۱ Channuwong

^۲ Coward

نهادهای تصمیم‌گیر و سیاست‌گذار، تضعیف مرجعیت مدرسه، فربه بودن و ناکارآمدی ساختار و تشکیلات، ضعف تعامل با سازمان‌های تابعه خود و دیگر دستگاه‌ها، مسئله مشارکت در آموزش و پرورش و نامعلوم و مبهم بودن حدود و قواعد آن دانسته‌اند.

گنجی‌پور و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهش خود اظهار می‌کنند مکانیزم‌های ارزیابی قبل از اجرا، ارزیابی حین اجرا و ارزیابی پس از اجرا و با در نظر گرفتن نوع روابط (مستقیم و غیرمستقیم) بین هسته‌های (انجمن اولیاء و مربیان؛ دانش‌آموزان، گروه‌های آموزشی، شورای عالی آموزش و پرورش، نهادهای مردمی و قانون تفکر) منجر به بهبود خطمشی‌های آموزش و پرورش می‌شود. یافته‌های نعمت‌الهی و همکاران (۱۴۰۱) نیز در خصوص موانع اجرای حکمرانی مشارکتی در نهادهای آموزشی و پژوهشی نشان داد موانع پیاده‌سازی حکمرانی مشارکتی شامل ۴ مقوله اصلی ساختاری، مدیریتی، سیاسی و فرهنگی، اجتماعی و فردی است. عوامل و مؤلفه‌های چالش‌های اجرایی طرح‌های حکمرانی مشارکتی به سطح کلان، سیاست‌گذاری و تدوین سیاست‌ها و در همین راستا به زمینه‌سازی، ایجاد فرهنگ مشارکتی و تعیین دقیق برنامه‌ها و ابزارهای آن، برای مشارکت ذی‌نفعان و افراد فعال در این زمینه برمی‌گردد. از طرف دیگر، نتایج نشان داد که موانع هم در سطح کلان و هم در سطح خرد باعث عدم اجرای موفقیت‌آمیز حکمرانی مشارکتی در نهادهای آموزشی و پژوهشی کشور شده است که در راستای رفع آن‌ها باید اتخاذ رویکرد دوطرفه از بالا به پایین و بالعکس در جهت اجرایی‌سازی این مهم اقدام کرد. مهدی‌نژاد نوری و همکاران (۱۴۰۰) نیز چارچوبی را برای بهبود وضعیت حکمرانی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران طراحی کردند شامل موارد: ۱. حرکت به سمت نظام انتخاباتی در تعیین مسئولین اصلی آموزش و پرورش با حفظ شأن نظارت استصوابی شورای عالی آموزش و پرورش؛ ۲. تقویت رابطه دوسویه خانه و مدرسه با محوریت خبرگان ذی-صلاح؛ ۳. حاکمیت کامل سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به عنوان تضمین‌کننده جهت‌گیری‌های اساسی و سیاستی آموزش و پرورش کشور؛ ۴. تدوین کتب درسی مطابق با الگوی اسلامی-ایرانی؛ ۵. حرکت به سمت تحقق دانشگاه فرهنگیان قوی؛ عازت‌تقای مستمر نیروی انسانی دانشی آموزش و پرورش؛ ۷. وضع قوانین جدید برای تأمین مالی آموزش؛ ۸. ایجاد عدالت آموزشی در مناطق مختلف کمتر برخوردار کشور؛ ۹. وضع قوانین بازدارنده از وقوع جرم در سطوح مختلف آموزش و پرورش؛ ۱۰. کنترل فساد اداری در بدنه رسمی آموزش و پرورش از طریق ایجاد عدالت در پرداخت‌ها و ایجاد عدالت در توزیع امکانات آموزشی در مدارس و ۱۱. سوق یافتن آموزش و پرورش به سمت شفافیت در آمار و ارائه گزارش-های راهبردی به منظور دسترسی به اطلاعات قابل اتکا در تصمیم‌گیری‌ها از مهم‌ترین گزاره‌های بهبود حکمرانی در آموزش و پرورش کشور است.

حکمرانی در منطق اسلام از بن و بنیاد با حکمرانی‌های رایج جهان متفاوت است؛ نه شبیه سلطنت است، نه شبیه ریاست‌جمهوری‌های امروز دنیا است، نه شبیه فرماندهی‌ها است، نه شبیه رؤسای کودتاگر است شبیه هیچ کدام از اینها نیست؛ یک چیز خاصی است متکی به مبانی معنوی. سبک حکمرانی اسلامی این

است.^۱ برای این پدیده‌ای که اسمش حکومت و زمامداری و حکمرانی است - یعنی کسی یا جماعتی که بر یک جامعه حکومت می‌کند و فرمان می‌راند - تعبیرات گوناگونی آورده شده است که هر یک از این تعبیرات، اشاره به جهت خاصی است. در اسلام، بیشتر از همه بر روی کلمه ولایت تکیه شده است.^۲ از همه احکام الهی، این ولایت جایگاه برتری دارد، چون تامین‌کننده و تضمین‌کننده همه احکام الهی است.^۳ حقیقت ولایت الهی نیز ارتباط با مردم است.^۴ ولایت، حکومتی است که در آن، شخص حاکم با آحاد مردم دارای پیوندهای محبت‌آمیز و عاطفی و فکری و عقیدتی است. آن حکومتی که زورکی باشد؛ آن حکومتی که با کودتا همراه باشد؛ آن حکومتی که حاکم، عقاید مردمش را قبول نداشته باشد و افکار و احساسات مردمش را مورد اعتناء قرار ندهد؛ آن حکومتی که حاکم حتی در عرف خود مردم - مثل حکومت‌های امروز دنیا - از امکانات خاص و از برخورداریهای ویژه بهره‌مند باشد و برای او، منطقه ویژه‌ای برای تمتعات دنیوی وجود داشته باشد، هیچکدام به معنای «ولایت» نیست و ولایت، یعنی حکومتی که در آن، ارتباطات حاکم با مردم، ارتباطات فکری، عقیدتی، عاطفی، انسانی و محبت‌آمیز است؛ مردم به او متصل و پیوسته‌اند؛ به او علاقه‌مندند و او منشأ همه این نظام سیاسی و وظایف خود را از خدا میداند و خود را عبد و بنده خدا می‌انگارد. استکبار در ولایت وجود ندارد. حکومتی که اسلام معرفی میکند، از دموکراسیهای رایج دنیا مردمی‌تر است؛ با دلها و افکار و احساسات و عقاید و نیازهای فکری مردم ارتباط دارد؛ حکومت در خدمت مردم است.^۵ بنای ولایت الهی، بر هضم شدن در امر و نهی پروردگار است؛ درست نقطه مقابل سلاطین مادی و حکومت‌های بشری.^۶

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای^{حفظه‌الله} در خصوص نقش دولت و سهم آن در حکمرانی آموزش و پرورش یک کشور می‌فرماید: آموزش و پرورش یک نهاد حکومتی است. وظیفه‌ی دولت اسلامی است که جوان و نوجوان را تا یک مقطعی لااقل با علم، با فن، با حرفه، با معارف، با ایمان بالا بیاورد؛ این، وظیفه است. حاصل، تربیت فکری و فرهنگی نسل نو، مربوط به دولت است، وظیفه‌ی دولت است و حق دولت است. دولتها هستند که بایستی این کار را انجام بدهند؛ بنشینند بر اساس موازین، بر اساس ارزشها، بر اساس اصول، آموزش و پرورش را بسازند و جوانهای کشور را هدایت کنند. اینکه ما فلان سلیقه را، فلان انگیزه را حاکم کنیم [صحیح نیست]. سالهای پیش، مکرر بعضی از افراد مسئول سطح بالا پیش من می‌آمدند، اصرار [میکردند]؛ دلیلشان هم این است که چون بودجه‌ی آموزش و پرورش زیاد است، روی دوش دولت سنگینی می‌کند. آموزش و پرورش افتخار دولت است؛ دولت هر چه بتواند خرج آموزش و پرورش بکند، باید

^۱ بیانات دی دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری ۱۴۰۰/۱۲/۱۹

^۲ بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۷۶/۰۲/۰۶

^۳ بیانات در سخنرانی تلویزیونی به مناسبت عید قربان ۱۳۹۹/۰۵/۱۰

^۴ بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۷۶/۰۲/۰۶

^۵ بیانات در اجتماع بزرگ زائران و مجاوران حضرت رضا (ع) ۱۳۷۹/۰۱/۰۶

^۶ بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۷۸/۰۱/۱۶

افتخار کند. چون هزینه‌ی آموزش و پرورش زیاد است، ما بیابیم آموزش و پرورش را از دست دولت خارج کنیم. آموزش و پرورش مال دولت است، متعلق به دولت است، زیر کلید دولت است. هم دولت موظف است و باید پاسخگو هم باشد، و هم افتخار دولت این است که بتواند یک آموزش و پرورش خوب را در کشور به وجود بیاورد و رشد بدهد. شأن تعلیم و تربیت شأن دولتی است؛ هیچ نظامی نمیتواند این شأن را از خودش دور کند، از نظام قابل تفکیک نیست. تربیت و تعلیم کشور به عهده‌ی نظام حاکم بر این کشور است، در همه‌ی دنیا [هم] همین‌جور است. یک مواردی یک استثناهایی دارد، مثل همین مدارس به اصطلاح «غیر انتفاعی» که حالا در کشور وجود دارد؛ اینها موارد استثنائی است. کار تعلیم و تربیت و اداره‌ی تعلیم و تربیت [کار دولتی است]، قانون اساسی ما هم که این را بصراحت بیان کرده. بنابراین، مسئله‌ی برون‌سپاری معنی‌ای ندارد؛ این شأن دستگاه حاکم قابل واگذاری نیست.^۱

مسئله‌ی آموزش و پرورش طبق قانون اساسی و آن‌چنان‌که انسان درست فکر میکند میفهمد، یک مسئله‌ی حاکمیتی است، معنایش این نیست که حتماً همه‌ی بارش باید بر دوش دولت باشد؛ لکن دولت باید در مسئله‌ی آموزش و پرورش نقش‌آفرینی کند. از طرفی در دیدار غیررسمی فعالین تعلیم و تربیت مردمی با رهبر معظم انقلاب، ایشان مجدداً به اصلاح ساختار رسمی نظام آموزش و پرورش تأکید می‌نمایند و می‌فرمایند طرح تحولی ارائه شود که اکثریت شما (فعالین مردمی) با اکثریت طرح موافق باشند و نوعی هماهنگی بین فعالیت‌های مردمی با ساختار رسمی در نظام آموزش و پرورش به وجود آید؛ به عبارتی رهبر معظم انقلاب، با این بیان، "مأموریتی" برای فعالین مردمی تعلیم و تربیت کشور برای ارائه طرح تحول آموزش و پرورش تعیین نمودند. همچنین ایشان در دیدار با معلمان اشاره می‌نماید؛ "مردم"، هم از لحاظ مادی، هم از لحاظ معنوی، به آموزش و پرورش، به مدرسه‌سازی، به تعلیم و تربیت کمک کنند؛ همچنین در دیداری دیگر اشاره می‌کنند؛ نفوذ معنوی در میان سایر ملل اگر همراه با احساس "مسئولیت جمعی" در آموزش و پرورش و سایر بخش‌ها نباشد، میسر نخواهد بود.^۲ حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نیز در دیدار با معلمان اشاره می‌نماید؛ "مردم"، هم از لحاظ مادی، هم از لحاظ معنوی، به آموزش و پرورش، به مدرسه‌سازی، به تعلیم و تربیت کمک کنند.^۳ ابعاد مشارکت مردمی، همت مردم، سرمایه‌ی مردم، ابتکار مردم، حضور جدی آحاد مردم... می‌تواند باشد.^۴ درواقع به نظر می‌رسد حکمرانی مردم‌پایه در نگاه رهبری به دنبال جمع اراده‌های عمومی مردم در لایه‌ی عاطفی، فکری و عملی با ابزارها و شیوه‌های متعدد (جهاد

^۱ بیانات در دیدار معلمان ۱۴۰۴/۰۲/۲۷^۲ بیانات در دیدار معلمان ۴۰۲/۰۲/۱۲^۳ روایت حاضران در جلسه^۴ بیانات در دیدار معلمان و فرهنگیان ۱۳۶۹/۰۲/۱۲^۵ بیانات در دیدار معلمان و فرهنگیان ۱۳۸۶/۰۲/۱۲^۶ بیانات در دیدار جمعی از کارگزاران و معلمان سراسر کشور به مناسبت روز جهانی کارگر و روز معلم (۱۳۶۹/۰۲/۱۲)^۷ سخنرانی نوروزی در جمع اقشار مختلف مردم (۱۴۰۳/۰۱/۰۱)

تبیین و ...) برای رسیدن به اتحاد مقدس و همبستگی عمیق تا از این رو جریان حرکت اقشار مختلف جامعه در جهت اهداف آرمانی به دست گیرد به منظور اطاعت و پذیرش قلبی، فکری و عملی آحاد مردم برای تحقق بخشیدن به اهداف آرمانی و شکوفایی تمدن نوین اسلامی.

مشارکت مردم به این نیست که حتی کارشناسان سازمان‌ها را هم مردم انتخاب کنند. مشارکت مردم یعنی عقلانیت خودشان را به کار بگیرند در تصمیم‌سازی. یعنی ظرفیت عقلانیت عمومی پشتیبانی تصمیم‌سازی کند نه اینکه مردم فقط رای بدهند و یک عده‌ای تصمیم‌سازی کنند. مشارکت مردم یعنی مداخله ایمان عقلانیت و اداره عمومی در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری^۱. مشارکت کارکرد دوگانه علت و معلولی دارد. مشارکت مؤثر که در نتیجه پاسخگویی و شفافیت عینیت می‌یابد نتایج مثبتی را در سطح کلان برای جامعه به بار می‌آورد (نصیرناتری و همکاران، ۱۳۹۹). مشروعیت اصلاحات تنها زمانی به دست می‌آید که بازیگرانی مانند سیاست‌گذاران، معلمان، دانش‌آموزان و والدین از مراحل آماده‌سازی اصلاحات دعوت به مشارکت شوند، در مراحل مختلف شنیده شوند و از اهداف اصلاحات آگاه باشند (نعیم، ۲۰۲۱). همچنین ایشان به بهره‌مندی از نظرات جامعه نخبگانی در آموزش و پرورش توصیه کرده‌اند که از عناصر نخبه استفاده بشود. هم در داخل آموزش و پرورش نخبگانی هستند، نظراتی دارند، هم در بیرون آموزش و پرورش؛ کسانی هستند که کار بارزی هم در آموزش و پرورش ندارند اما فکر دارند، نظر دارند؛ از نظرات این‌ها استفاده بشود.

پیشنهادهات

با عنایت به نتایج حاصله پیشنهاد می‌شود:

- با توجه به وزن بالایی دولت در حکمرانی آموزش و پرورش؛ حکمرانان نظام آموزشی تجدیدنظری جدی در نحوه حکمرانی آموزش و پرورش داشته باشند و مدل حکمرانی را به سمت استفاده از سایر بخش‌های حکمرانی معطوف نمایند و خصوصاً با رویکرد **مردم‌پایه‌ای شدن** با حفظ شأن حاکمیتی آن پیش ببرند همچون ایام انقلاب و دوران دفاع مقدس امام خمینی^۲ با طرح ایده جمهوری اسلامی و بحران‌های متعدد این سال‌ها در دوران زعامت مقام معظم رهبری با تبیین پدیده مردم‌سالاری دینی، از ظرفیت اراده‌ی عمومی مردم برای حل مسائل کشور بهره بردند. حکمرانی و مشارکت اجتماعی به ظرفیت مردم برای درگیر شدن در امور مدیریت عمومی اشاره دارد (ریچاردلی، ۲۰۲۳). و این مهم نه صرفاً از طریق شرکت در رأی دادن که با پاسخگو کردن حکمرانان در قبال مردم و منافع عمومی و مهم‌تر از آن، با مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها رقم می‌خورد.

^۱ https://eitaa.com/mirbaqeri_ir/4251

^۲ بیانات در دیدار معلمان ۱۴۰۳/۰۲/۱۲

^۳ Ricciardelli

- در حکمرانی موجود مشارکت سایر عناصر حکمرانی قوی نبوده و پیشنهاد می‌شود **مشارکت مردمی**؛ که به عنوان گسترده‌ترین، کم‌هزینه‌ترین و کارآمدترین بخش‌های نظارت و مطالبه‌گری در حکمرانی که در نگرش دینی نیز جایگاه ویژه دارد مورد توجه قرار گیرد. چراکه نتیجه نادیده گرفتن مردم در حوزه‌های اصلی مشارکت، موجب بی‌میلی جامعه به مشارکت و عدم باور به اراده واقعی حاکمیت برای جلب مشارکت مردمی شده است. مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌های حاکمیت، علاوه بر افزایش سرمایه اجتماعی و بالاتر رفتن دقت در تصمیم‌گیری‌ها به تحقق برنامه‌های حاکمیت کمک شایانی می‌کند (شیخی و همکاران، ۱۴۰۲). در میان سطوح مختلف مشارکت (تصمیم‌گیری، نظارت، مطالبه‌گری و اجرا)، بخش اجرا تنها بخش پررنگ مشارکت مردمی است. تنها میان هدف و ماهیت یکی از چالش‌های جدی مشارکت مردمی است هدف صرفاً اقتصادی (آن هم با منطق سود شخصی)، ماهیت اجتماعی (با منطق خیر همگانی) مشارکت مردمی را با چالش روبرو می‌کند.

یقیناً هر پژوهشی از محدودیت‌های مختلفی برخوردار می‌باشد. این پژوهش مهمترین محدودیت خود را در عدم استفاده از نمونه‌گیری تصادفی ساده که در آن همه افراد جامعه، شانس برابر برای انتخاب شدن دارند می‌داند. چرا که امکان دسترسی به چارچوب نمونه‌گیری تصادفی ساده میسر نبوده و مراجعه به افراد به صورت تصادفی میسر نشد و لذا محققین از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای در دسترس، استفاده کردند که یقیناً نسبت به نمونه‌گیری تصادفی ساده، از قوت کمتری برخوردار است استفاده نمودند. لذا باید نتایج پژوهش را با احتیاط تفسیر کرد.

منابع فارسی:

- ۱- احتشام، زهرا؛ پورکریمی، جواد؛ لطیفی، میثم و نارنجی ثانی، فاطمه. (۱۴۰۴). الگوی حکمرانی جهادی بر اساس نظریه ولایت (طولی و عرضی): پژوهشی کیفی. *رهیافته‌های نوین در مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی*. در حال انتشار.
- ۲- اسماعیل‌پور، توحید؛ نظریان مفید، محمدتقی؛ شیخی، سینا؛ نوده فراهانی، نوده؛ عبدالحسین‌زاده، محمد؛ کریمی‌فرد، حسن؛ ناصری‌جزه، محمود و عبدالملکی، مهدی. (۱۴۰۲). *درآمدی بر حکمرانی مردمی*. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- ۳- اکبری، ایمان؛ خانمحمدی، هادی؛ میرباقری، سیدمحسن و نجفی رستاقی، حیدر. (۱۴۰۲). استخراج مؤلفه‌های تحقق حکمرانی مشارکتی در جامعه اسلامی براساس تعالیم زیارت اربعین حسینی. *مطالعات راهبردی بسیج*، ۲۶(۱۰۰)، ۳۸-۵۵. DOI:20.1001.1.1735501.1402.26.100.1.5.5-38
- ۴- پورکریمی، جواد و قموشی، زهرا. (۱۴۰۴). حکمرانی مطلوب در نظام آموزش و پرورش کشور: یک پیمایش ملی. *سیاست علم و فناوری*. DOI:10.22034/JSTP.2025.11948.1875
- ۵- پورکریمی، جواد؛ حسن‌بندی، مهناز و صمدی، مریم. (۱۴۰۳). دلالت‌های سیاستگذارانه حکمرانی خوب در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. *سیاست علم و فناوری*، ۱۷(۱)، ۶۸-۵۳. DOI:10.22034/jstp.2024.11628.1767
- ۶- حسام، فرحناز، و بیات، موسی. (۱۳۹۶). الزامات و ضرورت‌های برنامه وزیر پیشنهادی آموزش و پرورش دولت دوازدهم. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- ۷- حیدری، علیرضا. (۱۴۰۱). تحلیل راهبردی شایستگی‌های نظام حکمرانی آموزش و پرورش ایران براساس چارچوب مفهومی ظرفیت سیاست‌گذاری. *راهبرد*، ۳۱(۱)، ۷۷-۳۹. DOI: 10.22034/RAHBORD.2022.149768
- ۸- خسروپناه دزفولی، عبدالحسین و بهارلو، میثم. (۱۴۰۲). تبیین مقایسه‌ای حکمرانی مدرن با حکمرانی حکمی در سه ساحت مبانی، اصول و اهداف. *آیین حکمرانی*، ۱(۱)، ۴۶-۲۱. DOI: 10.22034/AH.2022.254589
- ۹- خسروپناه، عبدالحسین. (۱۴۰۲). حکمت و فقه حکمرانی. تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
- ۱۰- خسروپناه، عبدالحسین. (۱۴۰۳). نظریه حکمرانی مدرن، ولایی و حکمی؛ براساس ادبیات معاصر، هوش مصنوعی و سوره مائده. *راهبرد فرهنگ*، ۱۷(۶۵)، ۴۷-۷. DOI: 10.22034/JSFC.2024.478525.2711
- ۱۱- رجائی، مرتضی؛ لک‌زایی، نجف و ساجدی، حمید. (۱۴۰۴). تعریف مفهوم حکمرانی بر پایه دلالت کاربست‌های این واژه در ادبیات رهبر معظم انقلاب اسلامی. *حکمرانی متعالی*، ۶(۲۲)، ۶۰-۳۳. DOR:20.1001.1.28212614.1404.6.2.2.3

- ۱۲- شیخی، سینا؛ ضرغام‌افشار، محمدتقی؛ عزت‌آبادی‌پور، حسام؛ مشکینی، بهمن و حدادی، علیرضا. (۱۴۰۲). بررسی موانع حکمرانی مردمی در ایران و ارائه راهکارهایی برای ارتقای نقش مردم در حکمرانی. مرکز پژوهش‌های مجلس.
- ۱۳- عالی، محمدباقر؛ غضنفری، مهدی؛ پورصادق، ناصر و پورعزت، علی‌اصغر. (۱۴۰۳). تعریف حکمرانی (فراترکیب یستی حکمرانی). حکمرانی متعالی، ۵(۱۸)، ۸۶-۶۱.
DOR: 20.1001.1.28212614.1403.5.2.3.7
- ۱۴- کریمیان، ندا؛ آراسته، حمیدرضا؛ زین‌آبادی، حسن‌رضا و عباسیان، حسین. (۱۴۰۴). شناسایی مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای در آموزش و پرورش: مرور نظام‌مند. نوآوری‌های آموزشی،
DOI:10.22034/JEI.2025.474308.3018
- ۱۵- کمپبل، دیوید و کارایانیس، الیاس. (۱۳۹۸). حکمرانی معرفت‌شناسانه در آموزش عالی (ارتقای کیفیت دانشگاه‌ها در راستای توسعه). ترجمه جواد پورکریمی و امین همایینی دمیرچی. (۱۳۹۸). تهران: موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- ۱۶- گنجی‌پور، سیدرضا؛ هادی پیکانی، مهربان و خوراسگانی اعتباریان، اکبر. (۱۴۰۰). ارائه مدلی برای ارزیابی خط‌مشی‌های آموزش و پرورش با رویکرد حکمرانی شبکه‌ای در ایران. رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، ۱۲(۵)، ۲۹-۱۷.
DOI: 10.30495/JEDU.2022.24985.4981
- ۱۷- محمدشیرازی، محمد و کریمیان، جلال. (۱۴۰۲). بررسی ابعاد مشارکت در آموزش و پرورش: موازنه تمرکززدایی و مشارکت در نظام آموزش و پرورش. مرکز پژوهش‌های مجلس.
- ۱۸- منیعی، رضا؛ سلیمانی، نادر؛ عباس‌زاده، ناصر و طباطبایی، سید موسی. (۱۳۹۸). طراحی و اعتباریابی الگوی حکمرانی تربیتی خوب در نظام آموزشی. آموزش علوم دریایی، ۱۸، ۳۶-۱۷.
DOI: 10.22038/mjms.2019.14344
- ۱۹- منیعی، رضا؛ سلیمانی، نادر؛ عباس‌زاده، ناصر و طباطبایی، سید موسی. (۱۳۹۷). شناسایی عوامل موثر بر الگوی حکمرانی تربیتی مناسب در نظام آموزشی با استفاده از نظریه سه‌شاخگی. دانشگاه علوم پزشکی مشهد، ۶۱، ۲۳۰-۲۲۳.
DOI: 10.22038/mjms.2019.14344
- ۲۰- موسوی، سید نقی. (۱۴۰۲). تبیینی از چرایی و چگونگی مردم‌محوری در آموزش و پرورش. مطالعات میان‌رشته‌ای تمدنی/انقلاب اسلامی، ۲(۷)، ۵۵-۳۹.
DOI: 10.28211685/CIR.2402.1104.2.7.2.۳۹-۵۵
- ۲۱- مهدی‌نژاد نوری، محمد؛ نوروزی، خلیل و کاظمی‌شوره، محمدحسین. (۱۴۰۰). شناسایی ابعاد حکمرانی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی. اولین همایش ملی حکمرانی اسلامی، مدرسه عالی حکمرانی شهید بهشتی.
- ۲۲- نصیرناتری، جعفر؛ خلخالی، علی؛ شکیبایی، زهره؛ سلیمانپور، جواد و کاظم‌پور، اسماعیل. (۱۳۹۹). مفهوم‌سازی حکمرانی خوب در آموزش و پرورش عمومی ایران با رویکرد پدیدارشناسی. رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، ۱۱(۱)، ۲۰۸-۱۹۱.
Dor:20.1001.1.20086369.1399.11.41.9.8.۱۹۱-۲۰۸

- ۲۳- نصیرناتری، جعفر؛ خلخالی، علی؛ شکیبایی، زهره؛ سلیمانپور، جواد و کاظم‌پور، اسماعیل. (۱۳۹۹). تبیین سازه‌های حکمرانی خوب در نظام آموزش عمومی ایران. *آموزش علوم دریایی*، ۲۱، ۱۲۴-۱۰۹.
Dor:20.1001.1.25383655.1399.7.2.8.7
- ۲۴- نعمت‌الهی، حمیدرضا؛ احمدی، حیدر؛ اسدالهی دهکردی، الهه. (۱۴۰۱). پدیدارشناسی موانع اجرای حکمرانی مشارکتی در نهادهای آموزشی و پژوهشی. *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، ۱۲(۴۴)، ۱۸۹-۱۶۴.
DOI: 10.22034/sspp.2022.553544.3193.۱۶۴-۱۸۹
- ۲۵- هاشمی، ملیحه؛ مرتضوی، مهدی، و رحمانی، حامد. (۱۴۰۱). آسیب شناسی الگوی حکمرانی آموزش عمومی در ایران. *پژوهشهای مدیریت در ایران*، ۲۶(۴)، ۹۹-۱۲۳.
- ۲۶- هاشمی، ملیحه؛ مرتضوی، مهدی و رحمانی، حامد. (۱۴۰۰). طراحی مدل اداره آموزش عمومی کشور با رویکرد حکمرانی. *مطالعات مدیریت دولتی ایران*، ۴(۴)، ۹۹-۱۳۰.
DOI:10.22034/jipas.2022.312332.1270

References:

1. Azoury, N., & Harvey, S. (2023). The changing role of governance in education. In *Governance in Higher Education: Global Reform and Trends in the MENA Region* (pp. 211-231). Cham: Springer Nature Switzerland
2. Brunila, K., & Nehring, D. (2023). Precision education governance and the high risks of fabrication of future-oriented learning human kinds. *Research Papers in Education*, 38(5), 727-742. DOI:10.1080/02671522.2023.2212688.
3. Channuwong, S., Ruksat, S., Bangbon, P., & Naude, A. (2024). Organizational Factors Influencing Good Governance Application of Thai Higher Education Institutions. *International Journal*, 5(11), 1858-1870. DOI: 10.61707/5gxa7g36.
4. Cone, L., & Brøgger, K. (2020). Soft privatisation: Mapping an emerging field of European education governance. *Globalisation, societies and education*, 18(4), 374-390. DOI: 10.1080/14767724.2020.1732194
5. Coward, R. (2010). Educational governance in the NHS: a literature review. *International journal of health care quality assurance*, 23(8), 708-717. DOI: 10.1108/09526861011081840.
6. Doi, K. (2025). Global education governance 'with Chinese characteristics': multilateralism in the 'New Era'. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 55(2), 241-259. DOI: 10.1080/03057925.2023.2254208.
7. Kelly, R. (2020). *Creative development: Transforming education through design thinking, innovation, and invention*. US: Brush Education.
8. Niemi, H. (2021). Education Reforms for Equity and Quality: An Analysis from an Educational Ecosystem Perspective with Reference to Finnish

Educational Transformations. *Center for educational policy studies Journal*, 11(2), 13-35. DOI: 10.26529/cepsj.1100.

9. Ricciardelli, A. (2023). Governance, local communities, and citizen's participation. In *Global encyclopedia of public administration, public policy, and governance* (pp. 5977-5990). Cham: Springer International Publishing.

10. Schueler, B. E., & Bleiberg, J. F. (2022). Evaluating education governance: Does state takeover of school districts affect student achievement? *Journal of Policy Analysis and Management*, 41(1), 162-192. Doi: 10.26300/v2px-v524

11. Tao, Y. (2022). Towards network governance: educational reforms and governance changes in China (1985–2020). *Asia Pacific Education Review*, 23(3), 375-388. doi:10.1007/s12564-021-09704-x

12. Thoha, M., & Hannan, A. (2022). Modernization of Education Governance Based on Accelerative Paradigm Among Pesantren Communities in Madura, Indonesia. *Ulumuna*, 26(2), 417-446. DOI: 10.20414/ujis.v26i2.515

13. Vrydagh, J., Devillers, S., & Reuchamps, M. (2023). The integration of deliberative mini-publics in collaborative governance through the perspectives of citizens and stakeholders: The case of the education reform in French-speaking Belgium. *Representation*, 59(1), 95-116. Doi: 10.1080/00344893.2020.1853599